

Studentska percepcija nastave na daljinu na primjeru Sveučilišta VERN'

Primljen: 10. 1. 2022.
Prihvaćen: 28. 2. 2022.
Izvorni znanstveni rad
UDK
[37.018.43:004] : 378

Bacc. oec. Josip Šijaković,
Loquor d.o.o., Zagreb,
josip.sijakovic@loquor.hr

Doc. dr. sc. Irena Miljković Krečar
orcid.org/0000-0003-2167-4947
Sveučilište VERN', Zagreb,
irena.miljkovic@vern.hr

Sažetak

Pandemija koronavirusa nametnula je nagle promjene u načinu održavanja nastave, s kontaktne na nastavu na daljinu, na svim razinama obrazovanja. Pitanje zadovoljstva nastavom kod studenata posebno je relevantno privatnim obrazovnim ustanovama, koje se temeljno financiraju iz školarina. U ovom radu ispitana je percepcija različitih aspekata nastave na daljinu kod studenata Sveučilišta VERN' te njihovo zadovoljstvo takvim oblikom nastave i polaganjem ispita. U tu svrhu provedeno je anonimno elektroničko anketiranje na uzorku od 241 studenta preddiplomskih i diplomskih studija. Rezultati su pokazali da su studenti općenito vrlo zadovoljni održanom nastavom te u njoj vide brojne prednosti, ali i neke nedostatke. Također, usporedba rezultata redovnih i izvanrednih studenata pokazala je da izvanrednim studentima ovakav oblik nastave u značajno većoj mjeri odgovara.

Ključne riječi: pandemija koronavirusa, nastava na daljinu, zadovoljstvo studenata

Uvod

Nastava je glavni proces prenošenja znanja s nastavnika na studenta. Meyer (2002: 36) definira nastavu kao „(...) planirani proces unutar škole ili školi sličnim ustanovama“. Taj se proces kroz povijest značajno mijenjao, kroz promjene sadržaja poučavanja, pristupa nastavi, strategija poučavanja i komunikacije sa studentima. U tradicionalnoj nastavi glavni fokus bio je na znanju (nastavnom programu) koje nastavnik prenosi na učenika, dok je suvremenoj nastavi cilj postalo razumijevanje. Interakcija između nastavnika i studenta postala je važna, a znanje se počelo temeljiti na njegovoj primjeni. Tako je suvremenim načinom poučavanja naglasak stavljen na studenta i njegovo iskustvo, učenje kroz primjere i poticanje sudjelovanja u nastavi (Ivić, 2017).

U posljednjih dvadesetak godina prilagođavanja nastavnih procesa, planova i programa događala su se i uslijed preuzetih obaveza iz Bolonjske deklaracije, ali i usporedo s razvojem tehnologije, koja je omogućila korištenje interneta i multimedije. No i uz tehnološke mogućnosti, kontaktni oblik nastave bio je temeljni oblike nastave u Hrvatskoj, sve od uspostave obaveze polaska u školu (druga polovica 19. stoljeća) pa do 2020. godine.

U prvim mjesecima 2020. godine cijeli je svijet zahvatila pandemija koronavirusa (COVID-19) te je Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske donio čitav niz mjera u svrhu sprječavanja širenja zaraze.¹ Vlada Republike Hrvatske donijela je odluke vezane uz obavezno održavanje nastave na daljinu u svim školskim ustanovama. Slijedi kronološki pregled tih odluka u razdoblju od ožujka 2020. do rujna 2021. godine:

- 13. ožujka 2020. donesena je Odluka o **obustavi** izvođenja nastave na visokim učilištima kojom se u uvjetima proglašene epidemije na području RH za polaznike visokih učilišta obustavlja izvođenje nastave na visokim učilištima od 16. ožujka 2020. (*Narodne novine*, 29/2020.);
- 19. ožujka 2020. donesena je Odluka o izmjeni odluke o obustavi izvođenja nastave na visokim učilištima dana kojom su čelnici visokih učilišta **dužni organizirati nastavu na daljinu** za polaznike visokih učilišta (*Narodne novine*, 32/2020.);
- 8. svibnja 2020. donesena je Odluka o načinu izvođenja nastave na visokim učilištima koja uređuje način izvođenja nastave; za polaznike visokih učilišta nastava se organizira **kao nastavu na daljinu** te se omogućuje održavanje la-

¹ Priopćenje za medije Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske od 19. ožujka 2020. u 10:30 sati. RH, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo civilne zaštite. Preuzeto s: <https://civilna-zastita.gov.hr/vijesti/priopcenje-za-medije-stozera-civilne-zastite-republike-hrvatske-od-19-ozujka-2020-u-10-30-sati/2273> (2. 1. 2022.).

boratorijskih, umjetničkih i kliničkih vježbi te praktični rad u malim grupama u visokom obrazovanju (*Narodne novine*, 55/2020.);

- 3. rujna 2020. donesena je Odluka o načinu izvođenja nastave (...) kao i na visokim učilištima (...) u uvjetima epidemije COVID-19 dana kojom su visoka učilišta u akademskoj godini 2020./2021. „dužna postupati sukladno preporukama za održavanje nastave na visokim učilištima (...) s obzirom na epidemiju COVID-19, Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Čelnici visokih učilišta, u skladu s autonomijom sveučilišta i akademskom samoupravom, **slobodni su organizirati** rad ustanova na način da se nastava nesmetano odvija“ (članak 5. *Narodne novine*, 99/2020.).

Iako se u akademsku godinu 2020./2021. krenulo tako da su visoka učilišta slobodna organizirati nastavu sukladno preporukama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ), čime je dopuštena i kontaktna nastava, takva preporuka nije dugo trajala. Zbog loše situacije s razvojem pandemije uslijedila je preporuka HZJZ, 27. studenog 2020., o nužnosti održavanja prvenstveno nastave na daljinu.² Takve su preporuke zadržane na snazi sve do 1. lipnja 2021. kada je HZJZ, uzimajući u obzir tada aktualnu epidemiološku situaciju te skori završetak akademske godine, omogućio visokim učilištima održavanje svih oblika provjera znanja kontaktnim putem.³

Za akademsku godinu 2021./2022. HZJZ je 2. rujna 2021. izdao detaljne preporuke za održavanje nastave. Tako su nastavnici i studenti pozvani na odgovornost za zdravlje kolega, suputnika i ukućana; visoka učilišta pozvana su održati kvalitetu studija. Visoka učilišta dužna su sukladno donesenim silabusima ili izvedbenim nastavnim planom odlučiti hoće li nastavu održavati na kontaktni način ili na daljinu.⁴ Drugim riječima, tijekom 2020. godine obrazovne ustanove bile su primorane u

² Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije bolesti COVID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera – nadopuna preporuka od 31. kolovoza 2020. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/nadopuna_uputa_visoka_ucilista_27_11_2020.pdf (2. 1. 2022.).

³ Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije bolesti COVID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera – nadopuna preporuka od 31. kolovoza 2020. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke-za-odr%C5%BEavanje-nastave-na-visokim-u%C4%8Dili%C5%A1tima-u-razdoblju-pandemije-bolesti-COVID-19-uz-primjenu-protuepidemijskih-mjera.pdf> (2. 1. 2022.).

⁴ Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije COVID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera za akademsku godinu 2021./2022. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke-za-odr%C5%BEavanje-nastave-na-visokim-u%C4%8Dili%C5%A1tima-u-razdoblju-pandemije-bolesti-COVID-19-uz-primjenu-protuepidemijskih-mjera-za-akademsku-godinu-2021.-2022..pdf> (2. 1. 2022.).

kratkom roku pripremiti se za nov način izvođenja nastave – na daljinu (eng. *online*), koja se nastavila i tijekom većine ljetnog semestra 2021. godine.

Katavić, Milojević i Šimunković (2018) navode kako je u hrvatskoj javnosti obrazovanje na daljinu percipirano kao obrazovanje niske kvalitete i ograničenih mogućnosti, što koči razvoj takvog oblika obrazovanja. Međutim, s pandemijom koronavirusa ona je postala nužnost za sve, a pojedine su ustanove pritom kvalitetnije iskoristile njene mogućnosti. Nastava na daljinu podrazumijeva uporabu interneta i određene komunikacijske tehnologije, što omogućuje dislociranost studenata i nastavnika tijekom održavanja nastave. Presentacije koje su se u predavaonicama projicirale projektorom na platno, sada su projicirane putem aplikacijskih rješenja na ekrane stolnih i prijenosnih računala, pa i mobitela studenata, u njihovim domovima. Uvjeti za održavanje i pristupanje nastavi na daljinu su stabilna internetska veza, uređaj za pristupanje internetu i električna energija.

Ćukušić i Jadrić (2012) nastavu na daljinu dijele na dva oblika s obzirom na vrijeme i lokaciju: asinkronu i sinkronu, a Sveučilište u Zagrebu svojim je sastavnicama ostavilo na izbor način njena izvođenja.⁵ Asinkroni oblik nastave na daljinu je održavanje nastave u kojem su student i nastavnik na različitim lokacijama i u različito vrijeme (Topolovac, 2020). U slučaju spomenutog zatvaranja iz 2020. godine, nastavnik bi izložio nastavni program predviđen za taj sat nastave, snimio predavanje putem slike i/ili tona, a student bi pristupio materijalu naknadno. Sinkroni oblik nastave na daljinu oblik je u kojem su student i nastavnik na različitim lokacijama, ali u isto vrijeme (Topolovac, 2020). Odnosno, nastavnik je na fakultetu ili kod kuće, student je kod kuće, a oboje pristupaju nastavi u isto vrijeme.

Ćamilović (2013) navodi prednosti asinkronog načina nastave za studenta: fleksibilnost, koja mu omogućava pristup nastavnom sadržaju u bilo koje vrijeme, zatim pružanje dodatnog vremena za razmišljanje, anonimnost i isplativost zbog jeftino dostupnih servisa. Alati za provođenje asinkronog načina su: tiskani sadržaji, snimljeni sadržaji spremni za preuzimanje, elektronička pošta, blogovi i forumi. Za sinkroni način nastave, Ćamilović (2013) smatra da je presudan za motiviranost studenta i da je učinkovitiji u pogledu komunikacije nastavnik – student. Takva je nastava interaktivna, mogu u njoj sudjelovati svi studenti istodobno, povratna informacija je neposredna, štedi se vrijeme. Alati za provođenje sinkronog načina su: mobilni telefoni, videokonferencija, audiokonferencija te različite aplikacije za izravnu komunikaciju poput *MS Teams*, *Zoom*, *Skype*, *BigBlueButton*.

⁵ Priopćenje rektora prof. dr. sc. Damira Borasa o izvođenju nastave na daljinu na Sveučilištu u Zagrebu. Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto s: <http://www.unizg.hr/nc/vijest/article/priopcenje-rektora-prof-dr-sc-damira-borasa-o-izvođenju-nastave-na-daljinu-na-sveucilistu-u-z/> (2. 1. 2022.).

Istraživanje Vijeća studenata veleučilišta i visokih škola Republike Hrvatske na uzorku od 2162 studenta, o provedenoj nastavi na daljinu u akademskoj godini 2019./2020., pokazalo je da su najčešće korištene aplikacije bile *MS Teams* sa 44,9 %, zatim *Moodle* sa 30,5 %, *Zoom* s 28,3 %, *Merlin* 17,1 % i *Skype* 12,3 %. Kroz aplikacije *MS Teams*, *Zoom* i *Skype* interakcija se održavala u realnom vremenu slikom i tonom te se može pretpostaviti da je nastava na daljinu na veleučilištima i visokim školama u Hrvatskoj temeljno održavana na sinkroni način.

Prednosti nastave na daljinu za studente i nastavnike očituju se u dobitku na vremenu, koje bi se inače trošilo na putovanje do i od fakulteta, boljoj organizaciji vlastitog vremena i rasporeda učenja, jednostavnom pristupu referencama na internetu i mogućnosti povezivanja studenata iz različitih krajeva svijeta. Korisnici takve nastave imaju više slobode nego u kontaktnoj nastavi te uz dobivenu slobodu izvršavanja obaveza, istraživanja i ponašanja dobivaju i dozu odgovornosti u izvršavanju obaveza (Topolovac, 2020). Kamenov (2020) smatra kako studenti imaju pozitivan stav prema nastavi na daljinu jer ne gube vrijeme na putovanje i obično posjeduju vlastito stolno ili prijenosno računalo. Nedostatci se pak očituju u niskim stopama prolaznosti, visokim stopama odustajanja, niskoj razini motivacije i nedostatku akademske socijalizacije. Topolovac (2020) navodi kako otpor prema nastavi na daljinu donosi određena kašnjenja i manjak motivacije, što će u konačnici rezultirati gubitkom interesa.

Zadovoljstvo studenata nastavom iznimno je bitan faktor uspješnosti fakulteta, posebice privatnih. Vranešević, Mandić i Horvat navode da visokoškolske obrazovne ustanove moraju biti svjesne kako je „obrazovanje zapravo uslužna djelatnost“ (2007: 84) te da je za uspjeh fakulteta kao ustanove potrebno zadovoljiti potrebe klijenta. Također, fakulteti moraju osigurati kvalitetu studijskih programa, osigurati adekvatno nastavno osoblje koje će moći iznijeti studijske programe studentima te im biti dostupni (Vranešević i sur., 2007). Do sličnih zaključaka dolaze i Puška, Maksimović i Fazlić (2015) koji navode kako se, zbog svog opstanka, visokoškolske ustanove moraju ponašati podjednako kao i drugi subjekti na tržištu uslužne djelatnosti, odnosno u skladu s općim marketinškim načelom stavljanja klijenta u središte svih svojih aktivnosti. Pritom su studenti primarni klijenti visokoškolskih ustanova koje su pružatelji usluge obrazovanja. Obrazovanje je način pristupanja znanju s pretpostavkom da student daruje svoje vrijeme, a učenjem dobiva potrebno znanje i vještine. Ako na visokoškolskoj ustanovi postoje faktori zadovoljstva za studenta, student će biti motiviran za obrazovanje. Bez kvalitete nema zadovoljstva studenata ili gledajući iz tržišne perspektive, ustanove nemaju budućnost bez kvalitete.

Iz potrebe za kontrolom, osiguranjem i nadogradnjom kvalitete na visokoškolskim ustanovama razvijeni su razni sustavi upravljanja kvalitetom. Jedan od glavnih

ciljeva *Bolonjske deklaracije* je osiguranje kvalitete u skladu s europskim standardima (Turković, 2021), a bez sustava kvalitete ustanove ne mogu dobiti akreditacije za rad. Ipak, njihov temeljni smisao nije dobivanje akreditacije već postavljanje studenta u središte pažnje. Posljedica takvog pristupa je dobivanje zadovoljnog studenta (Puška i sur., 2015). Razvojem osjećaja pripadnosti kod studenata ustanova dobiva odane „klijente“ koji će u njoj rado i u predviđenom vremenu završiti studij, nastaviti akademski razvoj do završetka akademskog napredovanja i vraćati joj se kroz procese cjeloživotnog obrazovanja. Osim što će takvog studenta ustanova zadržati u sustavu obrazovanja, on/a će svoje pozitivno iskustvo dijeliti s drugim studentima i novim, potencijalnim klijentima (Vranešević i sur., 2007). Širenjem pozitivnih informacija o ustanovi studenti će odraditi i dio promocije za ustanovu. Taj je segment posebno bitan za privatne visokoškolske ustanove koje „igraju“ tržišnu utakmicu za svakog studenta. Stoga je studentska percepcija kvalitete iznimno važna za konkurentsku prednost nad drugim visokoškolskim ustanovama, odnosno za pozitivnu financijsku konstrukciju o kojoj direktno ovisi budućnost ustanove.

U istraživanju provedenom na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 2006. godine na uzorku od 350 studenata (Vranešević i sur., 2007), dobiveno je da najvažniji utjecaj na zadovoljstvo studenata imaju nastavno osoblje i organizacija studija. Pritom, kao primarni izvor informacija na kojima formiraju vlastita očekivanja, studenti navode iskustva bivših studenata. Drugim riječima, ispitivanje zadovoljstva postojećih studenata neophodno je kontinuirano provoditi i njime znati kvalitetno upravljati. Idealno bi bilo ispitati zadovoljstvo svakog studenta, svakim kolegijem, nastavnikom i službama s kojima dolaze u doticaj, kao i organizacijom studija, uvjetima studiranja i sl. No, posebno je važno ispitati zadovoljstvo u slučaju značajnih promjena u uvjetima i načinima studiranja, poput ove koju je donijela pandemija koronavirusa.

Jedno takvo ispitivanje provedeno je na uzorku od 392 studenta Filozofskog fakulteta u Zagrebu nakon iskustva nastave na daljinu u ljetnom semestru akademske godine 2019./2020. putem internetske aplikacije Omega (Topolovac, 2020). Gotovi svi ispitanici imali su svakodnevni pristup računalu i najčešće su pristupali Omega preko osobnih računala. Ispitanici se većinski slažu da je provedba nastave na daljinu korisna, ali se pritom većinski ne slažu da takva nastava može zamijeniti klasičnu nastavu. Tvrdnja da je pisanje kolokvija putem interneta relevantan oblik provjere znanja najspornija je i nema zajedničkog zaključka. Drugo slično istraživanje provedeno je na 120 studenata Tehničkog veleučilišta u Zagrebu (Bačić i Krstinić, 2020). Rezultati pokazuju da su ispitanici većinski zadovoljni izvođenjem nastave na daljinu. Glavni razlog zadovoljstva je fleksibilnost te bolje raspolaganje vremenom, korištenje raznovrsnijih materijala i jednostavnije polaganje ispita. Najveći uzroci nezadovoljstva su nedostatak socijalne interakcije i samomotivacije.

U ovom radu ispitana je percepcija i zadovoljstvo studenata Sveučilišta VERN' različitim aspektima nastave na daljinu. VERN' je visokoobrazovna institucija sa sjedištem u Zagrebu osnovana 1990. godine. Počevši s radom kao poslovna škola koja je izvodila jednogodišnje stručne obrazovne programe, VERN' je prošao dinamičan razvojni put, od postanka prvoga hrvatskoga privatnoga poslovnog visokog učilišta 2000. godine, prelaska u Veleučilište 2007. godine pa sve do osnutka Sveučilišta VERN' 2016. godine. Sveučilište obavlja djelatnosti ustrojstva i izvođenja sveučilišnih i stručnih studija na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini, izvodi i provodi ostale visokoobrazovne programe i programe cjeloživotnoga učenja, organizira znanstvene skupove, simpozije, savjetovanja, konferencije, pruža istraživačko razvojne usluge, ima izdavačku i knjižničarsku djelatnost, sportsku rekreaciju i drugo. Osnivač Sveučilišta je privatna pravna osoba s javnim ovlastima pa Sveučilište, iako je kao akademska ustanova neprofitna, djeluje i ovisi o tržišnom poslovanju. Financijska sredstva za rad namiruju se prvenstveno iz školarina i drugih usluga, stipendija, donacija i sponzorstava (*Statut Sveučilišta VERN'*, 2020). Sveučilište danas izvodi sedamnaest studija – tri sveučilišna preddiplomska studija, sedam preddiplomskih stručnih studija te sedam specijalističkih diplomskih stručnih studija.⁶ Studiji su usklađeni s *Bolonjskom deklaracijom* i akreditirani od Ministarstva znanosti i obrazovanja. Trenutno studije pohađa 1850 studenata, nastavu izvodi 200 predavača, a VERN' ima i više od 5000 alumniya.⁷

Sveučilište VERN' u svrhu zadržavanja i povećanja razine kvalitete propisuje redovito praćenje uspješnosti izvođenja i kvalitete studija, a *Pravilnikom o sustavu kvalitete* i *Politikom kvalitete* propisuje vrednovanje i provođenje sustava kvalitete visokog obrazovanja. Ovim je dokumentima definirana odgovornost svih dionika VERN'a. U realizaciji politike kvalitete sudjeluju studenti, nastavnici i zaposlenici VERN'-a, a nadzire se kroz VERN'Qual sustav kvalitete. VERN'Qualom su propisani svi postupci i aktivnosti kojima se kvaliteta sustavno osigurava, provodi, nadzire i unapređuje. Sveučilište je svoj sustav kvalitete uskladilo s normama ISO 9001:2015 te standardima i smjernicama za osiguravanje kvalitete u europskom prostoru visokog obrazovanja (*Politika kvalitete*, 2019). *Pravilnikom o studijima* propisano je redovito anketiranje studenata nakon svakog semestra kroz koje oni izražavaju svoje zadovoljstvo nastavom, nastavnim osobljem, studijskim programima i VERN'-om općenito. Povratne informacije služe za unapređivanje i upravljanje sustavom kvalitete VERN'Qual. Sustavom kvalitete Sveučilište je postavilo studente kao primarne

⁶ Studiji. Sveučilište VERN'. Preuzeto s: <https://vern.hr/studiji/> (22. 9. 2021.).

⁷ Ključni pokazatelji. Sveučilište VERN'. Preuzeto s: https://vern.hr/o-vernu/kljucni-pokazatelji/?_ga=2.15947574.1879759015.1632339752-1859401507.1582576736 (22. 9. 2021.).

dionike, a buduće poslodavce studenata kao krajnje dionike svojega sustava (*Politika kvalitete*, 2019).

Prema dostupnoj studentskoj anketi za ljetni semestar akademske godine 2017./2018., studenti Sveučilišta ocjenjivali su zadovoljstvo nastavom i nastavnicima u kategorijama: pristup nastavnika nastavi i predmetu, odnos nastavnika prema studentima, izvedba nastave i obilježja predmeta. Rezultati pokazuju da je prosječna ocjena za sve četiri kategorije 4,57. Studenti su najbolje ocijenili pristup nastavi (4,61) i odnos prema studentima (4,60), dok je obilježje predmeta nešto lošije ocijenjeno iako i dalje s visokom prosječnom ocjenom (4,19).

Nastava na daljinu na Sveučilištu VERN' započela je 27. ožujka 2020. godine, a izvodila se u cijelosti ili djelomično u naredna tri semestra: ljetnom semestru akademske godine 2019./2020. i zimskom i ljetnom semestru akademske godine 2020./2021. U samo dva tjedna nakon zatvaranja obrazovnih institucija, VERN' je uspostavio sustav nastave na daljinu putem platforme *Microsoft Teams* te, osim osiguranja potrebne informatičke podrške, educirao studente, nastavno i nenastavno osoblje o radu te platforme. Nastava je održavana na sinkroni način, tj. u realnom vremenu i prema uobičajenom rasporedu. Kao i pri kontaktnoj nastavi, prisutnost nastavi bila je obvezna te se dolazak i sudjelovanje studenata evidentirao. Interna ispitivanja koja su provedena po uvođenju nastave na daljinu pokazala su općenito visoko zadovoljstvo studenata prilagodbom na novi oblik nastave i zadovoljstvo tehničkim rješenjem. Sukladno prethodno opisanim sličnim istraživanjima i studenti VERN'-a iskazali su nezadovoljstvo nemogućnošću interakcije s kolegama. No, pitanje je što se događa sa zadovoljstvom, nakon što nastava na daljinu neočekivano traje čak tri semestra. To pitanje, kao i potreba za dubljim ispitivanjem percepcije različitih aspekata nastave na daljinu kod studenata različitoga studentskoga statusa i godine studiranja, usmjerilo je predmet i cilj ovog istraživanja.

Empirijsko istraživanje

Cilj istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati zadovoljstvo studenata Sveučilišta VERN⁷ nastavom na daljinu (tzv. *online* nastava) koja je bila izvođena tijekom pandemije koronavirusa 2020. i 2021. godine. U okviru glavnog cilja formulirana su tri podcilja:

- C1. Ispitati zadovoljstvo studenata različitim aspektima nastave na daljinu
- C2. Ispitati percepciju sličnosti i razlika nastave na daljinu u odnosu na kontaktnu nastavu
- C3. Ispitati percepciju prednosti i nedostataka nastave na daljinu
- C4. Ispitati postoje li razlike u percepciji nastave na daljinu kod redovnih i izvanrednih studenata, te studenata preddiplomskih u odnosu na studente diplomskih studija

Hipoteze

S obzirom na to da su preliminarna interna ispitivanja zadovoljstva nastavom na daljinu, provedena krajem prvog ciklusa te nastave (kraj ljetnog semestra 2019./2020.), pokazala da su studenti visoko zadovoljni nastavom na daljinu, postavlja se hipoteza da je to zadovoljstvo zadržano i kroz naredne cikluse nastave na daljinu:

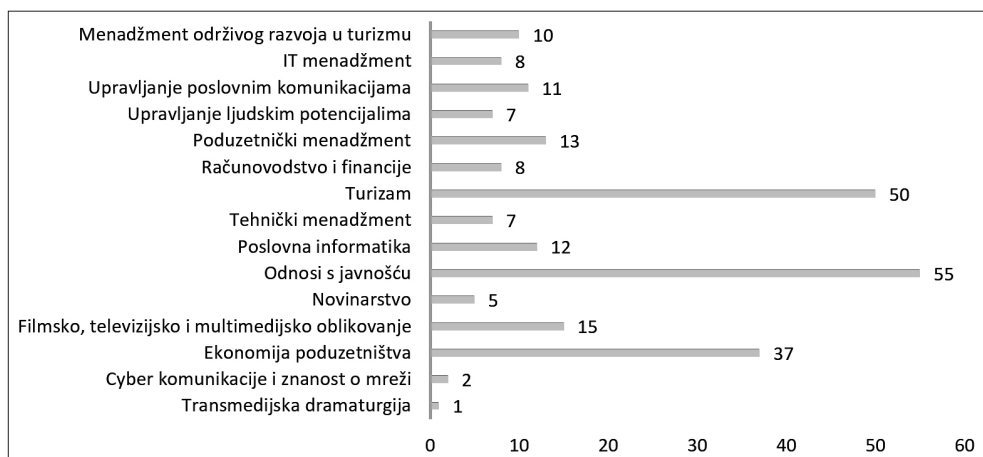
H1. Studenti su načelno zadovoljni izvođenjem nastave na daljinu

Nadalje, budući da izvanredni studenti i studenti diplomskih studija nastavu pohađaju u večernjem turnusu (od 17:00 nadalje), pretpostavlja se da će njima više odgovarati nastava od kuće.

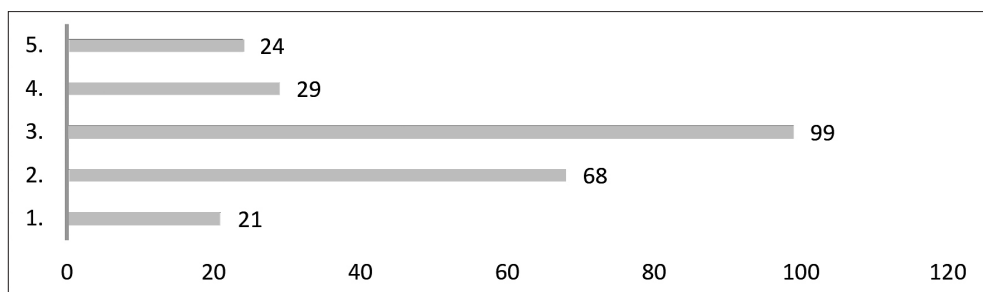
H2: Izvanredni studenti i studenti diplomskih studija će biti zadovoljniji nastavom na daljinu od redovnih studenata i studenata preddiplomskih studija.

Mjerni instrument i postupak

Za potrebe istraživanja sastavljen je anketni upitnik od 23 pitanja. Prva četiri pitanja su opća (spol, godina studija, studij, te status studiranja: redovni ili izvanredni), potom slijedi niz od 14 pitanja kojima se na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva ispituje percepcija različitih aspekata studiranja na daljinu. Naredna su dva pitanja otvorenog tipa, a kroz njih se daje mogućnost navođenja aspekata nastave na daljinu s kojima su studenti bili posebno zadovoljni, te onih koje bi trebalo poboljšati. Posljednja dva pitanja tiču se ispita na daljinu, odnosno preferencije ispita na daljinu u

Slika 1. Distribucija ispitanika (frekvencije) prema studijima

Slika 2. Distribucija ispitanika (frekvencije) prema godinama studija

odnosu na ispite uživo, te percepcije prednosti i nedostataka ispita na daljinu (također pitanje otvorenog tipa).

Na početku je upitnika postavljeno i eliminacijsko pitanje *Jeste li u prethodna tri semestra imali iskustvo online nastave na Sveučilištu VERN'*? Ispitanici koji nisu imali iskustvo nastave na daljinu nisu odgovarali na daljnja pitanja.

Anketni upitnik konstruiran je u elektroničkom obliku putem platforme *Google* obrasci, te je poslan studentima preko studentskih portala 9. rujna 2021. Prikupljanje podataka završeno je 4. studenog 2021.

Ispitanici

Ispitan je ukupno 241 student s 15 VERN'-ovih preddiplomskih i diplomskih studija, od toga 155 ženskih (64,3 %) i 86 muških (35,7 %). Distribucija ispitanika po studijima prikazana je na Slici 1., pri čemu prvih 6 redaka označava diplomske stu-

dije, narednih 7 preddiplomske stručne studije i posljednja 2 su preddiplomski sveučilišni studiji. Kao što je vidljivo, ispitivanju se odazvalo najviše studenata preddiplomskih stručnih studija Turizma, Odnosa s javnošću i Ekonomije poduzetništva, što su i inače studiji s najvećim ukupnim brojem studenata.

Distribucija ispitanika prema godinama studija prikazana je na Slici 2. Najveći broj ispitanika je s 3. i 2. godine preddiplomskih studija.

Rezultati

U Tablici 1. prikazani su deskriptivni podatci za 14 tvrdnji koje obuhvaćaju različite aspekte zadovoljstva nastavom na daljinu, kao i percepciju njezinih razlika u odnosu na kontaktnu nastavu. Slaganje s tvrdnjama procjenjivano je na skali od 5 stupnjeva (od 1 – *uopće se ne slažem* do 5 – *u potpunosti se slažem*). Osim ukupnih prosječnih rezultata za 241 studenata, zasebno su analizirani i rezultati za redovne i izvanredne studente te studente preddiplomskih i diplomskih studija, kako bi se provjerila druga hipoteza. Budući da je inicijalna provjera Kolgomorov-Smirnov testom pokazala da je narušena normalnost distribucije rezultata, skupine su međusobno uspoređene neparametrijskim testom razlika – Mann-Whitney U test. Za ukupne rezultate na 14 varijabli (osim aritmetičkih sredina i standardnih devijacija) prikazani su i medijan i raspon.

Općenito uzevši, rezultati pokazuju kako su studenti zadovoljni korištenom platformom, nastavom na daljinu općenito, informiranjem i tehničkim uputama, načinom na koji nastavnici izvode nastavu, te lakoćom s kojom stupaju u kontakt s nastavnicima tijekom nastave na daljinu. Nadalje, studenti se slažu s tvrdnjom da tijekom nastave na daljinu lakše usklađuju akademske i ostale obveze, ali i da se smanjila neformalna komunikacija s kolegama tijekom nastave. Pritom se manje slažu s tvrdnjama da tijekom nastave na daljinu više uče, da se teže motiviraju i teže koncentriraju na nastavu, da im je otežana komunikacija s nastavnicima ili da im nedostaje neformalna komunikacija s nastavnicima.

Kao što je vidljivo u Tablici 1., većina razlika prosječnih rezultata redovnih i izvanrednih studenata statistički je značajna, izuzev za dvije tvrdnje vezane uz percepciju smanjenja neformalne komunikacije s kolegama s fakulteta otkako se nastava održava na daljinu, te lakoće stupanja u kontakt s nastavnicima (putem Edunete, e-poruke, MS Teamsa). Redovni studenti iskazuju da se teže koncentriraju i motiviraju na praćenje nastave na daljinu, doživljaju da im je nešto otežanija komunikacija s nastavnicima tijekom izvođenja nastave na daljinu, te im u nešto većoj mjeri nedostaje neformalna komunikacija s nastavnicima. Isto tako, u nešto manjoj mjeri doživljavaju da provode više vremena u učenju (u odnosu na kontaktnu nastavu) te

Tablica 1. Percepcija i zadovoljstvo različitim aspektima nastave na daljinu, na ukupnom uzorku, na uzorcima redovnih i izvanrednih te preddiplomskih i diplomskih VERN'-ovih studenata

VARIJABLA	Status i razina studiranja	N	M / Medijan	SD/ Raspon	U-test
Zadovoljstvo platformom MS Teams	Redovni	153	4,1	0,87	5441,5
	Izvanredni	88	4,4	0,83	p < 0,00
	Preddiplomski	188	4,15	0,87	4302,5
	Diplomski	53	4,34	0,85	p > 0,05
	UKUPNO	241	4,2 / 4	0,83 / 4	
Zadovoljstvo nastavom na daljinu općenito	Redovni	153	3,61	1,17	4706,0
	Izvanredni	88	4,19	0,99	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,74	1,16	4111,0
	Diplomski	53	4,09	1,04	p < 0,05
	UKUPNO	241	3,82 / 4	1,14 / 4	
Zadovoljstvo informiranjem i tehničkim uputama vezano uz održavanje nastave na daljinu	Redovni	153	3,98	1,03	5475,0
	Izvanredni	88	4,34	0,77	p < 0,05
	Preddiplomski	188	4,09	0,93	4387,0
	Diplomski	53	4,21	1,06	p > 0,05
	UKUPNO	241	4,11 / 4	0,96 / 4	
Zadovoljstvo količinom usvojenoga gradiva	Redovni	153	3,41	1,27	4503,0
	Izvanredni	88	4,13	1,08	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,61	1,27	4385,0
	Diplomski	53	3,89	1,17	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,67 / 4	1,25 / 4	
Percepcija lakoće usklađivanja poslovnih, akademskih i privatnih obveze otkako se nastava održava na daljinu	Redovni	153	3,99	1,26	5259,0
	Izvanredni	88	4,42	1,03	p < 0,00
	Preddiplomski	188	4,09	1,2	4263,0
	Diplomski	53	4,34	1,14	p > 0,05
	UKUPNO	241	4,15/ 5	1,19 / 4	
Percepcija da se tijekom nastave na daljinu više vremena provodi u učenju	Redovni	153	2,79	1,32	4532,0
	Izvanredni	88	3,58	1,34	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,10	1,38	4657,0
	Diplomski	53	2,98	1,35	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,08 / 3	1,37 / 4	
Percepcija smanjenja neformalne komunikacije s kolegama s fakulteta, otkako je nastava na daljinu	Redovni	153	3,52	1,38	6612,0
	Izvanredni	88	3,64	1,16	p > 0,05
	Preddiplomski	188	3,53	1,29	4511,5
	Diplomski	53	3,7	1,37	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,56/ 4	1,3 / 4	
Percepcija nedostajanja neformalne komunikacija uživo s kolegama s fakulteta.	Redovni	153	3,54	1,54	5544,0
	Izvanredni	88	3,18	1,28	p < 0,05
	Preddiplomski	188	3,38	1,45	4713,0
	Diplomski	53	3,49	1,51	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,41 / 4	1,46 / 4	

VARIJABLA	Status i razina studiranja	N	M / Medijan	SD/ Raspon	U-test
Percepcija veće težine motiviranja za praćenje nastave na daljinu nego nastave uživo	Redovni	153	3,3	1,51	4888,0
	Izvanredni	88	2,56	1,46	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,06	1,53	4765,5
	Diplomski	53	2,92	1,55	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,03 / 3	1,53 / 4	
Percepcija veće težine koncentracije za praćenje onog što predavač predaje tijekom nastave na daljinu	Redovni	153	3,31	1,56	4949,5
	Izvanredni	88	2,58	1,46	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,07	1,55	4754,5
	Diplomski	53	2,92	1,6	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,04 / 3	1,56 / 4	
Općenito zadovoljstvo načinom na koji nastavnici izvode nastavu na daljinu	Redovni	153	3,79	1,04	5314,5
	Izvanredni	88	4,14	1,04	p < 0,00
	Preddiplomski	188	3,9	1,04	4654,5
	Diplomski	53	3,98	1,1	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,92 / 4	1,05 / 4	
Percepcija otežanosti komunikacije s predavačima za vrijeme nastave na daljinu	Redovni	153	2,69	1,35	5673,5
	Izvanredni	88	2,32	1,28	p < 0,05
	Preddiplomski	188	2,61	1,33	4412,0
	Diplomski	53	2,36	1,36	p > 0,05
	UKUPNO	241	2,56 / 2	1,33 / 4	
Percepcija lakoće stupanja u kontakt s nastavnicima putem Edunete, maila, MS Teamsa i slično.	Redovni	153	4,18	1,02	6684,0
	Izvanredni	88	4,23	0,85	p > 0,05
	Preddiplomski	188	4,16	0,96	4505,5
	Diplomski	53	4,3	0,97	p > 0,05
	UKUPNO	241	4,2 / 4	0,96 / 4	
Percepcija nedostajanja neformalne komunikacija s predavačima tijekom praćenja nastave na daljinu	Redovni	153	3,29	1,49	5643,0
	Izvanredni	88	2,89	1,38	p < 0,05
	Preddiplomski	188	3,14	1,44	4972,0
	Diplomski	53	3,13	1,54	p > 0,05
	UKUPNO	241	3,14 / 3	1,46 / 4	

Legenda: M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; * p < 0,05; ** p < 0,01

u manjoj mjeri percipiraju da lakše usklađuju akademske i ostale obveze. Svi su ovi nalazi očekivani. Redovni studenti, osim što su u prosjeku mlađe dobi, nisu zaposleni (premda ne za stalno) obično nemaju obitelj te drugačijom dinamikom pohađaju studij, odnosno na njemu uobičajeno borave dvostruko više vremena, što im omogućuje i više prilike za kontakt s nastavnicima, kako formalni, tako i neformalni.

U Tablici 1. su prikazani deskriptivni podatci za 14 varijabli zasebno za studente preddiplomskih i diplomskih studija, koji su također uspoređeni Mann-Whitney U testom značajnosti razlika. Kao što je vidljivo, gotovo ni na jednoj tvrdnji nije pronađena statistički značajna razlika, izuzev procjene ukupnog zadovoljstva nastavom na

daljinu kojom su nešto zadovoljniji studenti diplomskih studija. Moguće se zapitati kako je toliko puno razlika pronađeno između redovnih i izvanrednih studenata, a malo između studenata preddiplomskih u odnosu na studente diplomskih studija. Pretpostavljamo da je glavni faktor razlikovanja redovnih i izvanrednih studenata – radni status (izvanredni su zaposleni) – snažniji faktor percepcije nastave na daljinu općenito. Odnosno, da studentima koji su zaposleni više odgovara sloboda koju im pruža nastava na daljinu (slušanje nastave u udobnosti vlastitog doma ili ureda, manje trošenje vremena na putovanje) što im je onda „obojilo“ i cijelu percepciju zadovoljstva. Iako i poneki studenti diplomskih studija rade, te su u prosjeku i nekoliko godina stariji od studenata preddiplomskih studija, većinu njih čine bivši VERN'-ovi preddiplomci koji su upisali diplomski studij odmah po završetku preddiplomskog. Drugim riječima, čini se da faktor dobi nije toliko značajan faktor percepcije nastave na daljinu (makar unutar ove uže dobne kohorte), koliko je značajan faktor radnog statusa.

Kako bismo detaljnije ispitali što su percipirane prednosti nastave na daljinu, analizirali smo i kategorizirali odgovore na pitanja otvorenog tipa. Redovni studenti dominantno su zadovoljni mogućnošću **bolje organizacije vlastitog vremena** (tj. lakšim usklađivanjem privatnih i studentskih obveza; viškom slobodnog vremena koji se inače gubi na putovanja; s više vremena na učenje; kasnijim buđenjem...), **komoditetom praćenja nastave** (iz vlastitog doma ili s bilo koje druge lokacije; iz kreveta; u pidžami; ne razmišljanje o tome što će se učiti; u miru i tišini, bez ometanja ostalih; ručanje kod kuće...), **jednostavnošću praćenja nastave** (lakoća uključivanja u nastavu i lakoća pohađanja nastave; *online* dostupnost materijala), **smanjenim stresom** (malo manja trema za vrijeme izlaganja prezentacija; opuštenost i manji stres; lakše odgovaranje na pitanja profesora); **nastavnicima** (kreativnost nastavnika; organiziranost i otvorenost predavača; lakše pristupanje profesorima putem platforme Teams za konzultacije; dostupnost profesora kad god je potrebno; redoviti slanje materijala za učenje i pripremu za ispit), te **platformom MS Teams** (dobra veza i zvuk; mogućnost korištenja tehnologije; učenje nove platforme). Izvanredni studenti slično navode prednosti nastave na daljinu, no većina se njihovih odgovora svodi na više vremena i lakše usklađivanje obveza.

Pod prijedloge za poboljšanja redovni studenti dominantno navode: **više motiviranja studenata na aktivnost** (češće prozivanje; više vježbi; više interakcije; obavezu uključivanja kamera kod studenata); **više slobode studentima** (mogućnost izbora oblika nastave; veće pauze između predavanja), **manje uključivanja studenata** (manje vježbi; manje grupnih zadataka), **poboljšanje tehničkih uvjeta** (svim studentima i svim nastavnicima osigurati besprijekornu opremu; tehnički obrazovati nastavnike; rad u manjim grupama; da se profesori snimaju u uvjetima bez

okolne buke, pa se nastava može i kasnije pratiti; korištenje opcije „dizanja ruke“ jer u suprotnom dolazi do nadglašavanja s ostalim studentima), **poboljšanje ispita**. Valja napomenuti i da je veći dio studenata naveo kako ne bi ništa mijenjali, jer su zadovoljni organizacijom i predavačima. Najveći dio izvanrednih studenata nema prijedloga za poboljšanje te pohvaljuju dosadašnji model, a oni koji imaju uglavnom predlažu poticanje studenata na obaveznu uključenost kamera, kontinuiranu i trajnu mogućnost nastave na daljinu za izvanredne studente, te mogućnost snimanja predavanja kako bi se ona mogla pratiti naknadno.

Nadalje, redovni studenti prednost daju ispitima uživo ($N = 107$) nasuprot ispitima na daljinu ($N = 46$), dok su izvanredni studenti podijeljenog mišljenja te ih otprilike pola prednost daje ispitima na daljinu ($N = 47$), a pola ispitima uživo ($N = 41$). Ova razlika jest statistički značajna (hi-kvadrat ($df = 1$; $N = 241$) = 12,09; $p < 0,01$). Kao prednosti ispita na daljinu i jedni i drugi studenti vide uštedu vremena i komociju (ne troši se vrijeme na put; više vremena za učenje; mogućnost polaganja ispita iako je student bolestan; mir u vlastitom domu), manje stresa (npr. manje „puhanja nad glavom“ od strane nastavnika), a pojedinci navode i kako smatraju da se na ispitima na daljinu može bolje vidjeti znanje studenata, jer su najčešće usmeni, kao i da oni omogućavaju brzo saznavanje rezultata. Kao nedostaci se vide – mogućnost varanja, kratko vrijeme za pisanje i nemogućnost vraćanja na kasnije odgovoreno pitanje, tehničke poteškoće tijekom ispita (pucanje veze) te nedostatak komunikacije s profesorom.

Zaključak

Redovito praćenje zadovoljstva studenata čini jedan od ključnih *inputa* za unaprjeđenje kvalitete studija čime postaje i temeljni faktor uspješnosti određene obrazovne ustanove. To se pogotovo odnosi na privatne visokoškolske ustanove koje djeluju u uvjetima tržišne utakmice i bore se za svakog studenta. Praćenje zadovoljstva proces je koji ne prestaje zato visokoškolske ustanove moraju ulagati u sustave kvalitete. Sveučilište VERN⁷ uskladilo je svoj sustav kvalitete s ISO normama te standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u europskom prostoru visokog obrazovanja.

Globalna pandemija koronavirusa promijenila je temeljni način i medij podučavanja. U kratkom je vremenu cijela Hrvatska morala prijeći s kontaktne nastave na nastavu na daljinu. Razvoj tehnologije osigurao je uvjete za takvu brzu tranziciju, a Sveučilište VERN⁷ je na svim studijima, gdje nije bila neophodna kontaktna nastava, u roku od dva tjedna nakon zatvaranja uvelo model sinkrone nastave na daljinu, putem platforme MS Teams. Glavni su izazovi provođenja nastave na daljinu

zadržavanje kvalitete studija i zadovoljstva studenata. Do trenutka pisanja ovog rada održana su tri semestra nastave na daljinu. Anonimnom elektroničkom anketom na uzorku od 241 studenta ispitana je percepcija različitih aspekata nastave na daljinu te zadovoljstvo njome.

Rezultati pokazuju da su studenti u prosjeku vrlo zadovoljni ukupnim iskustvom nastave na daljinu, korištenom platformom MS Teams te informiranjem i tehničkom podrškom koju su dobili za njeno korištenje. Također, vrlo su zadovoljni nastavnicima, mogućnostima lakog kontakta s njima, kao i mogućnostima lakšeg usklađivanja privatnih poslovnih i akademskih obaveza tijekom nastave na daljinu. Ne vide značajne razlike u vremenu provedenom na učenje tijekom nastave na daljinu (u odnosu na kontaktnu), u svojoj motivaciji za takvu vrste nastave ni koncentraciji. Ipak, vide da su smanjili neformalnu komunikaciju s kolegama.

Podrobnija analiza rezultata s obzirom na status studiranja (redovni / izvanredni studij) pokazala je da izvanredni studenti općenito pozitivnije percipiraju nastavu na daljinu te razne njezine pojedinačne aspekte. Također, općenito su nastavom na daljinu zadovoljniji studenti diplomskih u odnosu na studente preddiplomskih studija, no po ostalim parametrima nisu pronađene statistički značajne razlike. Čini se da je radni status studenata ključan faktor percepcije i zadovoljstva nastavom na daljinu te da taj faktor nadilazi faktor dobi ili zrelosti, budući da između studenata diplomskih (koji su također stariji) i preddiplomskih studija nisu uočene tolike razlike. Zaposlenim (izvanrednim) studentima koji većinu radnog dana provode na poslu, očito više odgovara nastavu pratiti od kuće uobičajeno organiziranu u večernjem turnusu (od 17:00). Isto je zamijećeno i u odgovorima na pitanja otvorenog tipa u kojem su izvanredni studenti u daleko manjoj mjeri navodili uočene nedostatke ovakvog oblika nastave, kao i u percepciji ispita na daljinu koje preferira polovica izvanrednih studenata u odnosu na manje od trećine redovnih studente. Ovakav je način studiranja očito studentima donio više slobodnog vremena te lakše usklađivanje privatnih, poslovnih i akademskih obveza, čega su posebno svjesni oni koji rade.

Iako bi se ovaj zaključak zdravorazumski mogao pripisati i svim ostalim izvanrednim studentima (na drugim obrazovnim ustanovama) od njega se valja ograditi, budući da svaka ustanova ima drugačiji režim održavanja nastave za izvanredne studente (tj. ona nije svugdje organizirana u zasebnim večernjim terminima). Valja se ograditi i od zaključka da su studenti općenito vrlo zadovoljni nastavom na daljinu. Zadovoljstvo nastavom (općenito), dobrim je dijelom individualno te ovisi o razlikama u kognitivnim sposobnostima i stilovima (Vizek Vidović i sur., 2014), znanju i vještinama (u ovom kontekstu i informatičkima) pa i ličnosti (npr. ekstrovertima može više nedostajati kontaktna nastava, Harrington i Loffredo, 2010). Ključna je naravno i motivacija, što je ona veća student će predanije pristupiti pohađanju

nastave i aktivnije se u nju uključiti. Veća aktivnost za posljedicu ima i kvalitetnije usvojeno znanje, ali i stvaranje pozitivnijeg odnosa s nastavnikom, što pak sve posljedično vodi većem zadovoljstvu. Na zadovoljstvo posredno utječu i razne životne okolnosti studenata (npr. udaljenost mjesta stanovanja od fakulteta, obiteljske i ostale obveze, financijske prilike...). I u ovom su istraživanju različiti pojedinci isti aspekt nastave na daljinu percipirali kao prednost i nedostatak. Primjerice, dok jedna osoba predlaže smanjenje aktivnog uključivanja studenata u nastavu, druga predlaže povećanje. No, snažne razlike proizlaze i iz same obrazovne ustanove, odnosno načina na koji je organizirala nastavu na daljinu. Dok su se neke ustanove (poput VERN'a) opredijelile na sinkrono odvijanje nastave, mnoge su imale asinkroni način održavanja nastave, što neminovno otežava dvosmjernu komunikaciju s nastavnicima i usvajanje gradiva. Osim toga, asinkrona nastava iziskuje od studenata veću razinu samoorganizacije obaveza unutar dana i tjedna, što je pogotovo zahtjevno onima mlađe dobi, koji su navikli na fiksnu strukturu rasporeda predavanja. No, i unutar sinkronog načina nastave korištene su različite platforme, od kojih neke pružaju više, neke manje komunikacijskih kanala, čime diktiraju način međusobne interakcije sudionika nastavnog procesa i način prenošenja znanja. Poznata Teorija bogatstva medija (*Media richness theory*, Daft i Lengel, 1986, prema Walther, 2011) postulira kako je komunikacija licem u lice komunikacija informacijski najbogatija, jer omogućuje neposredne povratne informacije, koristi istodobno i auditivni i vizualni kanal komunikacije (odnosno verbalne, neverbalne i paralingvističke kanale komunikacije), osobnija je i omogućuje neposrednije korištenje prirodnog jezika (u odnosu na formalniji, koji je više prisutan u pisanoj elektroničkoj komunikaciji). Što je neki medij „bogatiji“ to je i pogodniji za razvoj odnosa, a odnos na relaciji student – profesor, te student – student važan je facilitator usvajanja nastavne materije.

Nastava na daljinu neminovno je otežala motiviranje studenata i iz pozicije nastavnika jer iz tehničkih razloga nisu mogli vidjeti sve studente tijekom čitave nastave, te su s njima u manjoj mjeri mogli dvosmjerno komunicirati. I dok su pri kontaktnoj nastavi manje motivirani studenti teže mogli prikriti svoje nesudjelovanje, izostanak stalnog vizualnog kontakta s nastavnikom tijekom nastave na daljinu, pružio im je uvjete za neaktivnost. Za zadovoljstvo studijem nužno je studentima dati osjećaj vrijednosti i sudjelovanja u vlastitom školovanju. Kako bi se to postiglo i u uvjetima nastave na daljinu i nastavnike je potrebno obrazovati o tehničkim aspektima i mogućnostima njezina izvođenja da bi ona u što većoj mjeri nalikovala kontaktnoj nastavi te osiguravala primjerenu interaktivnost.

Pandemija je zasigurno ubrzala proces razvoja obrazovanja na daljinu u Republici Hrvatskoj, no koliko su obrazovne ustanove u tome bile uspješne, kroz tri semestra gotovo pa isključivo nastave na daljinu, vrijeme će pokazati. Zadovoljstvo

studenata, samo je jedan od pokazatelja kvalitete održane nastave i nipošto ga se ne smije izjednačiti s kvalitetom. Pored redovitog praćenja zadovoljstva nastavom na daljinu (kod studenata i kod nastavnika) i dalje je potrebno objektivno mjeriti usvojenost ishoda učenja. Ispiti na daljinu, pogotovo u pismenoj formi, kao i formi s ponuđenim višestrukim odgovorima, osim što studentima pružaju veću mogućnosti za prepisivanje, nastavnicima otežavaju provjeru viših razina usvojenosti gradiva (učenje s razumijevanjem i primijenjeno znanje).

Zaključno, iako se nastava na daljinu nametnula kao „nužno zlo“ svim obrazovnim ustanovama tijekom 2020. i polovine 2021. godine, neke su je institucije u većoj mjeri „prigrilile“ te iskoristile mogućnosti koje ona pruža. Iako su studenti Sveučilišta VERN⁷ (ispitani u ovom radu) njome vrlo zadovoljni te ne vide veće razlike u odnosu na kontaktnu nastavu (u pogleda njena izvođenja ili vlastite motivacije i koncentracije), a nekima od njih ona je donijela i više prednosti, u smislu više vremena za usklađivanje poslovnih i akademskih obaveza, nastavu na daljinu ne treba kvalitetom izjednačavati s kontaktnom nastavom. Učenje jest jedno od ljudskih djelatnosti za čiji uspješan transfer je nužan osobni kontakt sudionika, a koji nastava na daljinu teško da može ikada do kraja nadomjestiti.

Literatura

- Bačić, L. i Krstinić, M. (2020). Zadovoljstvo studenata Tehničkog veleučilišta u Zagrebu provođenjem online nastave. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E*, 10(2), 34-42. Preuzeto s: <https://doi.org/10.38190/ope.10.2.6> (14. 9. 2021.)
- Boras, D. (2020). Priopćenje rektora prof. dr. sc. Damira Borasa o izvođenju nastave na daljinu na Sveučilištu u Zagrebu. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto s: <http://www.unizg.hr/nc/vijest/article/priopcenje-rektora-prof-dr-sc-damira-borasa-o-izvođenju-nastave-na-daljinu-na-sveucilistu-u-z/> (2. 1. 2022.)
- Cvrtila, V. (2020). Početak online nastave. Zagreb: Sveučilište VERN⁷. Preuzeto s: <https://vern.hr/novosti/pocetak-online-nastave-30-3/> (2. 1. 2022.)
- Ćamilović, D. (2013). Visokoškolsko obrazovanje na daljinu. *Tranzicija*, 15(31), 29-39. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/108362> (2. 1. 2022.)
- Ćukušić, M., Jadrić M. (2012). *E-učenje: koncept i primjena*. Zagreb: Školska knjiga.
- Harrington, R., Loffredo, D.A. (2010). MBTI personality type and other factors that relate to preference for online versus face-to-face instruction, *The Internet and Higher Education*, 13, 1–2, 89-95. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2009.11.006>. (20. 12. 2021.)
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2020). Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije bolesti COVID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera – nadopuna preporuka od 31. kolovoza 2020. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/nadopuna_uputa_visoka_ucilista_27_11_2020.pdf (2. 1. 2022.)
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2021a). Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije bolesti CO-

- VID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera – nadopuna preporuka od 31. kolovoza 2020. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke-za-odr%C5%BEavanje-nastave-na-visokim-u%C4%8Dili%C5%A1tima-u-razdoblju-pandemije-bolesti-COVID-19-uz-primjenu-protuepidemijskih-mjera.pdf> (2. 1. 2022.)
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2021b). Preporuke za održavanje nastave na visokim učilištima u razdoblju pandemije bolesti COVID-19 uz primjenu protuepidemijskih mjera za akademsku godinu 2021./2022. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto s: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Preporuke-za-odr%C5%BEavanje-nastave-na-visokim-u%C4%8Dili%C5%A1tima-u-razdoblju-pandemije-bolesti-COVID-19-uz-primjenu-protuepidemijskih-mjera-za-akademsku-godinu-2021.-2022..pdf> (2. 1. 2022.)
- Ivić, S. (2017). *Strategije poučavanja i zadovoljstvo učenika nastavom* (doktorski rad). Filozofski fakultet, Zagreb.
- Kamenov, L. (2020). *Stavovi studenata prema nastavi na daljinu* (diplomski rad). Filozofski fakultet, Zagreb.
- Katavić, I., Milojević, D. i Šimunković, M. (2018). Izazovi i perspektive online obrazovanja u Republici Hrvatskoj. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E*, 8 (1), 95-107. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/202729> (14. 9. 2021.)
- Meyer, M. (2002). *Didaktika razredne kvake*. Zagreb: Educa.
- Puška, A., Maksimović, A. i Fazlić, S. (2015). Utjecaj kvalitete na zadovoljstvo i lojalnost studenata. *Poslovna izvrsnost*, 9(2), 101-118. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/150944> (14. 9. 2021)
- Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske. (2020). Priopćenje za medije Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske od 19. ožujka 2020. u 10:30 sati. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo civilne zaštite. Preuzeto s: <https://civilna-zastita.gov.hr/vijesti/priopcenje-za-medije-stozera-civilne-zastite-republike-hrvatske-od-19-ozujka-2020-u-10-30-sati/2273> (2. 1. 2022.)
- Sveučilište VERN^o (bez dat.) *Ključni pokazatelji*. Preuzeto s: <https://vern.hr/o-vernu/kljucni-pokazatelji/> (22. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o (bez dat.) *Rezultati studentske ankete i evaluacije nastave*. Preuzeto s: https://vern.hr/o-vernu/kvaliteta/rezultati-studentske-ankete-i-evaluacije-nastave/?_ga=2.54073512.1879759015.1632339752-1859401507.1582576736 (22. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o (bez dat.) *Studiji*. Preuzeto s: <https://vern.hr/studiji/> (22. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o. (2013). Pravilnik o studijima. Zagreb: Sveučilište VERN^o. Preuzeto s: <https://eduneta.vern.hr/vern-student/DocDownloadFS.aspx?akc=10> (14. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o. (2018). Pravilnik o sustavu kvalitete. Zagreb: Sveučilište VERN^o. Preuzeto s: <https://eduneta.vern.hr/vern-student/DocDownloadFS.aspx?akc=10> (14. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o. (2019). Politika kvalitete. Zagreb: Sveučilište VERN^o. Preuzeto s: <https://eduneta.vern.hr/vern-student/DocDownloadFS.aspx?akc=10> (14. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o. (2020a). Statut Sveučilišta VERN^o. Zagreb: Sveučilište VERN^o. Preuzeto s: <https://eduneta.vern.hr/vern-student/DocDownloadFS.aspx?akc=10> (14. 9. 2021.)
- Sveučilište VERN^o. (2020b). *Studenti VERN^oa vrlo pozitivno ocijenili funkcioniranje online nastave*. Preuzeto s: <https://vern.hr/novosti/studenti-verna-vrlo-pozitivno-ocijenili-funkcioniranje-online-nastave/> (2. 1. 2022.)

- Topolovac, L. (2020). *Zadovoljstvo studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu sustavom za e-učenje Omega* (diplomski rad). Filozofski fakultet, Zagreb.
- Turković, V. (bez dat.) *Bolonjski proces – put prema zajedničkom europskom visokoobrazovnom prostoru*. Preuzeto s: <http://www.unizg.hr/studiji-i-studiranje/cjelozivotno-obrazovanje-i-usavršavanje/podrska-nastavnicima/ucenje-i-poucavanje-u-visokom-obrazovanju-upravo/bolonjski-proces/> (20. 9. 2021.)
- Vijeće studenata veleučilišta i visokih škola Republike Hrvatske (2020). *Publikacija o rezultatima istraživanja u akademskoj godini 2019./2020*. Preuzeto s: https://www.vijcestudenata.com/wp-content/uploads/2020/05/Publikacija_istra%C5%BEivanje_Vije%C4%87e_studenata-svibanj_2020-final-2.pdf (14. 9. 2021.)
- Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-Vern'.
- Vlada Republike Hrvatske. (2020a). Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_29_670.html (2. 1. 2022.)
- Vlada Republike Hrvatske. (2020b). Odluka o izmjeni Odluke o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_32_711.html (2. 1. 2022.)
- Vlada Republike Hrvatske. (2020c). Odluka o načinu izvođenja nastave u osnovnim i srednjim školama kao i na visokim učilištima te obavljanju redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_05_55_1094.html (2. 1. 2022.)
- Vlada Republike Hrvatske. (2020d). Odluka o načinu izvođenja nastave u osnovnim i srednjim školama kao i na visokim učilištima te obavljanju rada u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja u uvjetima epidemije COVID-19. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_09_99_1876.html (2. 1. 2022.)
- Vranešević, T., Mandić, M. i Horvat, S. (2007). Istraživanje činitelja zadovoljstva studenata, *Poslovna izvrsnost, 1(1)*, 83-92. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/38524> (14. 9. 2021.)
- Walther, J.B. (2011). Theories of computer-mediated communication and interpersonal relations, *The handbook of interpersonal communication 4*, 443-479. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/285323169_Theories_of_computer-mediated_communication_and_interpersonal_relations (20. 12. 2021.)

Students' perception of online classes on the example of VERN' University

Abstract

The coronavirus pandemic has imposed sudden changes in the way classes are taught, from contact to online classes, at all levels of education. The issue of student satisfaction is particularly relevant to private educational institutions, which are funded by tuition fees. This paper examines the perception of various aspects of online classes among students at VERN' University, and their satisfaction with this form of teaching and assessment. For this purpose, an anonymous electronic survey was conducted on a sample of 241 undergraduate and graduate students. The results showed that students are generally very satisfied with online classes, and they see many advantages, but also some disadvantages. Also, a comparison of the results of full-time and part-time students showed that this form of teaching is significantly more suitable for part-time students.

Keywords: Coronavirus pandemic, distance learning, student satisfaction

